

**Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) ¹ bireysel başvuru ²,
AİHM kararına karşı başvuru yolları ve AİHM kararlarının icrası
ile ilgili pratik bilgiler**

(Av. A. Münci Özmen)

[NOT: Burada ele alınan konular, AİHM'ye başvuruda bulunacak, sonra, AİHM kararlarına karşı başvuru yollarını kullanacak, daha sonra da, AİHM kararlarının icrasını izleyecek olan uygulayıcılar için, 29.11.2017 tarihinde geçerli olan bazı pratik bilgilerle ilgili ve sınırlıdır. Bu bilgilerin, belirtilen tarihten sonra geçerli olup olmadıkları gözden geçirilmelidir]

I- BAŞVURUNUN (*application*) AİHM TARAFINDAN KABUL EDİLEBİLİR (*admissible*) BULUNMASI İÇİN GEREKLİ ÖN KOŞULLAR

1. Başvurunun kabul edilebilir olması için, AİHS'nin 34. ve 35. maddelerinde öngörülen koşulların oluşması gerekir. AİHM, kabul edilebilirlik koşullarının oluşmadığını belirlerse, incelemesinin her aşamasında kabul edilemezlik kararı verebilir (AİHS md. 35/4).

1.1. AİHS'nin 34. maddesinde öngörülen, başvuruçulara ilişkin koşullar:

1.1.1. Başvurucu sıfatını, **(i) gerçek veya tüzel kişiler, (ii) hükümet dışı kuruluşlar** (burada, devlet yapılanması dışındaki kuruluşlar anlaşılmalıdır; bu bağlamda, kamusal yetkiler kullanan kurum ve kuruluşlar – örneğin, belediyeler başvuruçular olabilir), **(iii) bireylerden oluşan gruplar** taşıyabilir.

---

¹ Basında ve internet sitelerinde AİHM'nin, “**AB İnsan Hakları Mahkemesi**” olarak belirtildiğine rastlanmaktadır. Bu yanlıştır. AİHM, AB ile organik bağı bulunmayan ve Türkiye'nin de tam üyesi olduğu **Avrupa Konseyi** bünyesinde yer alan bir yargı organıdır.

² AİHM'ye bireysel başvuru, AİHS'nin 33. maddesinde öngörülen, Avrupa Konseyi üyesi devlet(ler)in, yine Avrupa Konseyi üyesi diğer devlet(ler) aleyhine yaptığı “**devlet başvurusu**”ndan (*Inter.State cases*) ayırdır. Bu başvurularda izlenen süreç de farklıdır ve bu yazının konusunun dışındadır. Devlet başvurularının listesini internette görmek için bkz., European Court of Human Rights > Case-law > Inter-State applications > **Inter-State Applications**. Listede görüleceği üzere, günümüze kadar yapılan devlet başvurularının sayısı 21'dir. Bunların 6 tanesi Türkiye aleyhinedir. Halen Türkiye aleyhinde yürüyen bir devlet başvurusu bulunmamaktadır.

1.1.2. Mağduriyet koşulu: AİHS ve / veya ek Protokollerdeki haklarının ihlal edilmesi nedeniyle **mağdur olmuş** olan herkes (yabancılar dahil) başvurucu olabilir. Bazı durumlarda, **beklenen (potansiyel) mağduriyet** söz konusu olabilir (örneğin, kişinin sınırdışı veya iade edileceği devlette işkence veya kötü muamele göreceği veya idam edilecek olması ihtimalinin güçlü olması). Bu gibi durumlarda, **beklenen mağduriyet** ileri sürülerek başvurucu olunabilir.

1.2. AİHS'nin 35. maddesinde öngörülen koşullar:

1.2.1. İç hukuk yolları tüketilmiş olmalıdır:

İç hukuk yollarının tüketilmesi, başvurucu için bir yükümlülüktür. Birden çok kişiyi ilgilendiren bir olay için ilgili kişilerin tümü iç hukuk yollarını tüketmelidir. İlgili kişilerden birkaçının tüketmesi, diğerlerini yükümlülüklerinden kurtarmaz.

Tüketilecek iç hukuk yolları, **olağan, erişilebilir, etkin ve uygun** olmalıdır.

Olağan iç hukuk yolu, doğrudan kullanılabilen ve süreç sonunda aleyhinde başvuruda bulunulamayan **nihai kararın** (*final decision*) elde edilebileceği yoldur (ceza yargılamasında, itiraz, istinaf, temyiz; hukuk yargılamasında, istinaf, temyiz - eski HUMK'da karar düzeltme). **Etkin iç hukuk yolu** ise, başvuru konusu ihlalin giderilmesini sağlayabilecek ve bu yönde makul ölçüde bir beklenti yaratabilecek nitelikte olan yoldur³. **Olağan, erişilebilir ve etkin** nitelikte birden çok iç hukuk yolu varsa, bunlardan birinin tüketilmesi yeterlidir. Burada, hangi iç hukuk yolunun "**uygun**" olduğunun belirlenmesi önemlidir. **Uygun iç hukuk yolu**, her ihlalin özelliğine göre belirlenir. Örneğin, görevlilerin ihmal, dikkatsizlik gibi kasıtsız kusuru dışında, yaşam hakkının ve işkence ve kötü muamele yasağının ihlalinin ileri sürüldüğü olaylarda, "uygun" olan iç hukuk yolu, failerin bulunup cezalandırılmalarını sağlayacak iç hukuk yoludur; bu bağlamda, sadece tazminat sağlayan iç hukuk yolu "uygun" değildir⁴.

Anayasa Mahkemesi (AYM), koşulları varsa, tüketilmesi gereken son iç hukuk yoludur. AİHM, 14.5.2013 tarihli **Hasan Uzun / Türkiye** kararında, AYM'ye bireysel başvuru yolunun tüketilmesi gerektiği sonucuna varmıştır. Aynı şekilde, 15 Temmuz 2016 darbe girişiminden sonra yargıç Zeynep **Mercan**'ın tutuklanmasıyla ve öğretmen Akif **Zihni**'nin, 672 sayılı OHAL KHK'sı kapsamında görevine son verilmesiyle ilgili olarak, AYM'ye bireysel başvuruda

---

³ 9.4.2015 tarihli **Halil Ceylan / Türkiye** kabul edilemezlik kararının, 22. paragrafı.

⁴ 17.9.2014 tarihli **Mocanu vd. / Romanya** kararı (AİHM Büyük Dairesi).

bulunulmamış olması, AİHM'nin, iç hukuk yolunun tüketilmemiş olduğu sonucuna varmasına yol açmıştır ⁵.

Bazı durumlarda, nihai kararın elde edilebilmesi için yargısal nitelik taşımayan bazı “ön” ya da “ara” yollardan geçilmesi ya da tüketilmesi gerekmektedir. 5233 sayılı “Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanaşması Hakkında Kanun” a göre kurulan “**Zarar Tespit Komisyonları**”, 6384 sayılı “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun” a ⁶ göre kurulan “**Tazminat Komisyonu**” ve 685 sayılı KHK ile kurulması öngörülen “**Olağanüstü Hal İşlemlerini İnceleme Komisyonu**” ⁷, geçilmesi ya da tüketilmesi gereken, “ön” ya da “ara” iç hukuk yollarıdır. Kaydedelim ki, yargı organı olmayan bu iç hukuk yollarından sonra nihai karar elde etmek için, söz konusu Komisyonların ilgili yasalarında belirtilen usulde, yine yargı yolları tüketilecektir. Burada da, AYM'nin, tüketilecek son iç hukuk yolu olduğu hatırlanmalıdır.

Kural olarak, tüketilecek iç hukuk yolunun, AİHM'ye başvuru tarihinde mevcut olması gerekir. Ancak bu kural, AİHM tarafından istisnasız olarak uygulanmamaktadır. Nitekim AİHM, HSYK'nın olağanüstü hal tedbirleri kapsamında meslekten çıkarılmasına karar verdiği yargı mensuplarının, 685 sayılı KHK'nın 11. ve geçici 1. maddeleri uyarınca 60 gün içinde Danıştay'da dava açabileceklerini; böylece, kapalı olan yargı yolunun açılmış ve yeni / özel bir iç hukuk yolunun yaratılmış olduğunu dikkate alarak, HSYK kararıyla meslekten çıkarılan, Ankara İş Mahkemesi yargıci Kadriye **Çatal**'ın, yeni oluşturulan iç hukuk yolunu tüketmemiş olması nedeniyle, başvurusunu kabul edilemez bulmuştur ⁸. AİHM'nin, olağanüstü hal tedbirleri kapsamında kamu görevinden

---

⁵ 17.11.2016 tarihli **Mercan / Türkiye** ve 8.12.2106 tarihli **Zihni / Türkiye** kabul edilemezlik kararları. AİHM, her iki kararında, AYM'ye bireysel başvuru yolunun etkin bir yol olmadığına kanıtlanmadığını belirtmiştir.

⁶ Bu kanun, AİHM'nin “**pilot karar süreci**” sonucunda verdiği 20.3.2012 tarihli **Ümmühan Kaplan / Türkiye** ihlal kararında, yargılamanın uzun sürmesinin yapısal bir sorun olduğunun tespiti ve bu sorunun giderilmesi için tedbir alınmasının öngörülmesi üzerine çıkarılmıştır. Daha sonra, AİHM 11.4.2013 tarihli **Müdür Turgut vd./ Türkiye** kabul edilemezlik kararında, bu kanuna göre kurulan **Tazminat Komisyon**'una başvurularak iç hukuk yolunun tüketilmesi gerektiğini vurgulamıştır. “**Pilot karar süreci**” için bkz., bölüm III. prg. 10.

⁷ 690 ve 691 sayılı KHK'larla, 685 sayılı KHK'nın bazı hükümleri değiştirilmiş ve ek hükümler getirilmiştir. Daha sonra, 12.7.2017 tarihli Resmi Gazetenin mükerrer sayısında “**Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonunun Çalışmasına İlişkin Usul ve Esaslar**” yayımlanmıştır. Bundan sonra, 694 sayılı KHK ile yeni hükümler eklenmiştir. Başvuru formuna ve konuyla ilgili duyurulara şu internet sitesinden ulaşılabilir: <https://ohalkomisyonu.basbakanlik.gov.tr>

⁸ 10.3.2017 tarihli **Çatal / Türkiye** kabul edilemezlik kararı. Bu kararda, Kadriye **Çatal**'ın AİHM'ye başvuru yaptığı tarihte mevcut olmayan ve sonradan oluşturulan bir iç hukuk yolunun tüketilmesinin istenmesi istisnai bir durumdur. Bu istisnai duruma, kararda da dikkat çekilmiştir. AYM'nin 15.2.2017

çıkarılan öğretmen Gökhan **Köksal** başvurusu ile ilgili kabul edilemezlik kararı da aynı yöndedir ⁹.

Uluslararası hukuk açısından, AİHM'ye başvurmadan önce iç hukuk yollarının tüketilmesi koşulu, AİHM'nin, iç hukuk organlarına göre ikinci planda (*subsidiary*) çözüm yeri olması nedeniyle, birinci plandaki (*primary*) iç hukuk organlarına, devletin, AİHS ve ek Protokollerden doğan uluslararası yükümlülüklerini dikkate alarak, insan hakları ihlallerine çözüm bulmaları için fırsat tanınması amacıyla kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı, iç hukuk yolları tüketilirken, AİHS ve devletin taraf olduğu ek Protokollerde güvence altına alınan hak ve özgürlüklere dayanılması (iç hukuk organları önünde ileri sürülmesi) gerekir. Bunun yapılmaması, iç hukuk yollarının tüketiminde eksiklik olarak değerlendirilebilir ¹⁰.

1.2.2. Nihai karardan itibaren 6 ay içinde ¹¹ AİHM'ye başvuruda bulunulmalıdır:

6 aylık süre, nihai kararın öğrenilmesinden itibaren işler. Ancak, **sürekli ihlal** (*continuing situation / violation*) (örneğin, mülke, hukuka aykırı olarak – kamulaştırma koşullarına uymaksızın - el konulmasından veya hukuka aykırı ölüm olayının soruşturulmamasından doğan ihlaller) varsa, ihlalle geçen her gün 6 aylık sürenin başlangıcı sayılır. Bu durumda, 6 aylık süre, “**makul süre**” olarak uygulanır.

1.2.3. Başvurucunun kimliğinin AİHM tarafından bilinmesi gerekir:

Başvurucunun kimliği, AİHM dışında, kamudan ve aleyhinde başvuruda bulunulan devletten – haklı nedenler varsa - gizli tutulabilir. Kimliğin gizli tutulması istemi için bkz., AİHM İçtüzüğü'nün arkasındaki “**Requests for anonymity**” başlıklı Uygulama Yönergesi (Talimatı) (*Practice Direction*).

---

tarihli **Murat Hikmet Çakmakçı** başvuru kararı (kabul edilemezlik kararı) da, 685 sayılı KHK ile oluşturulan yeni / özel iç hukuk yolunun tüketilmemiş olmasına dayanmaktadır.

⁹ 12.6.2017 tarihli **Köksal / Türkiye** kabul edilemezlik kararı.

¹⁰ Burada, Anayasanın 90. maddesinin son fıkrasında yer alan, usulüne göre yürürlüğe konulan ve temel hak ve özgürlüklerle yani, insan haklarıyla ilgili bulunan antlaşmaların içerdiği hükümlerin, yasalardaki hükümlerle çatışması halinde, uluslararası antlaşma hükümlerinin uygulanacağına ilişkin kural nedeniyle, iç hukuk organlarının AİHS ve taraf olunan ek Protokolleri **kendiliğinden** uygulamak zorunda olduğu gerçeği karşısında, iç hukuk yolları tüketilirken AİHS ve taraf olunan ek Protokollerin ileri sürülmesine gerek bulunmadığını savunan görüşe rağmen, iç hukuk yolları tüketilirken, devletin AİHS ve taraf olduğu ek Protokollerden doğan uluslararası yükümlülüklerinin yetkili organlara hatırlatılmasında yarar bulunduğunu vurgulamak isteriz.

¹¹ AİHS'yi değiştirecek 15 no.lu Protokol yürürlüğe girdiğinde, bu süre 4 aya inecektir. 15 no.lu Protokol henüz yürürlüğe girmemiştir.

1.2.4. AİHM daha önce, aynı başvuru tarafından aynı olayla ilgili olarak yapılmış başka bir başvuruyu incelemiş ve / veya başvuru konusu olay, soruşturma ve çözümleme yetkisi olan başka bir uluslararası kuruluşa götürülmüş olmamalıdır ¹².

1.2.5. Başvuru, AİHS ve ek Protokollerdeki hak ve özgürlüklerle örtüşmeli ¹³ ve dayanaksız olmamalıdır.

1.2.6. Başvuru, bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması niteliği taşımamalıdır.

1.2.7. Başvurucunun aleyhindeki durum (hak kaybı / zarar / ihlal) önemli (*significant disadvantage*) olmalıdır:

AİHM, başvuru aleyhindeki önemsiz hak kaybını / zararı / ihlali incelemeyebilir. Ancak, “AİHS ve ek Protokollerde tanımlanan insan haklarına saygı ilkesi” ¹⁴ gereğince, yakınılan durum / olay iç hukukta layıkıyla (*duly*) ele alınmamışsa - önemli olmasa da, AİHM tarafından incelenir ¹⁵.

2. AİHM'nin yer, zaman ve konu bakımından yargı yetkisiyle ilgili kabul edilebilirlik koşulları:

2.1. AİHM'nin yer, zaman ve konu bakımından yargı yetkisinin bulunmadığı durumlarda, başvuru, AİHM'nin yetkisizliği nedeniyle kabul edilemez bulunur.

2.2. AİHM'nin yer bakımından yargı yetkisi (*competence ratione loci*):

---

¹² Örneğin, “BM Keyfi Tutuklama Çalışma Grubu”na başvurmuş olan **Ramazan Cem Gürdeniz** başvurusunda AİHM'nin verdiği 18.3.2014 tarihli kabul edilemezlik kararı ve **Ali Deniz Kutluk** başvurusunda AİHM'nin verdiği 10.7.2014 tarihli kabul edilemezlik kararı.

¹³ Bkz. bölüm I. prg. 2.4.2.

¹⁴ Tırnak içindeki ibare, AİHS md. 35/3(b)'de yer almaktadır. Ancak, AİHS ve ek Protokollerde, “insan haklarına saygı ilkesi” tanımlanmamıştır. İnsan haklarına saygı ilkesinin, AİHS ve ek Protokollerde yer alan hak ve özgürlüklerin üstün tutulması ve daraltıcı değil, genişletici yorumla benimsenmesi anlamına geldiği düşünülmektedir.

¹⁵ AİHS'yi değiştirecek 15 no.lu Protokol yürürlüğe girdiğinde, yakınılan durumun / olayın iç hukukta layıkıyla (*duly*) ele alınmamış olması, şimdikininkine aksine, artık, tek başına AİHM'nin incelemesini gerektirmeyecektir. Bu değişiklik, AİHM güvencesinin azaltılması anlamına gelmektedir.

AİHM'nin yer bakımından yargı yetkisi, AİHS'ye taraf olan devletin ihlali gerçekleştirdiği yerle ilgilidir. Bu yer, aleyhinde başvuruda bulunulan devletin ülkesi dışında olabilir.

2.3. AİHM'nin zaman bakımından yargı yetkisi (*competence ratione temporis*):

AİHM'nin zaman bakımından yargı yetkisi, ihlali gerçekleştiren devletin bireysel başvuru hakkını tanıdığı tarihte başlar. Devletlerin bireysel başvuru hakkını tanıdığı tarihleri gösteren tablo şu link'te bulunmaktadır:

<https://rm.coe.int/168048d4e8>. Bu tabloya internette şu yol izlenerek de erişilebilir: European Court of Human Rights > Official Texts > The European Convention > Useful links (All Protocols) > Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms > **Declarations made pursuant to former Articles 25 and 46** ¹⁶.

Sürekli ihlal (*continuing situation / violation*) (örneğin, mülke – kamulaştırma koşullarına uymaksızın - hukuka aykırı olarak el konulması; hukuka aykırı ölüm olayının soruşturulmaması) varsa ve bireysel başvuru hakkının tanındığı tarihten önce başlamışsa, bu tarihi aşarak günümüze kadar gelir ¹⁷ ve AİHM'yi zaman bakımından yetkili kılar.

2.4. AİHM'nin konu bakımından yargı yetkisi (*competence ratione materiae*):

2.4.1. AİHM'nin konu bakımından yargı yetkisini, AİHS'nin ve aleyhinde başvuruda bulunulan devletin taraf olduğu ek Protokollerin güvence altına aldığı hak ve özgürlükler belirler ¹⁸. Bu bağlamda, örneğin, İsviçre, ek 1 no.lu Protokole taraf olmadığı için, İsviçre'ye karşı (i) mülkiyet hakkına, (ii) eğitim hakkına ve (iii) seçme-seçilme hakkına dayanarak başvuruda bulunulamaz. Keza, Türkiye, ek 4 no.lu Protokole taraf olmadığı için, “serbest dolaşım özgürlüğü”ne; ek 12

---

¹⁶ Bu tabloda “**Declarations pursuant to former Article 25**” başlığı altındaki “**First**” sütununda gösterilen tarih, ilgili devletin bireysel başvuru hakkının tanındığı tarihtir. Örneğin, Türkiye'nin bireysel başvuru hakkının tanındığı tarih, bu sütunda görüldüğü gibi, 28.1.1987'dir. **NOT:** Bu tablo sadece, AİHS'nin 1.11.1998 öncesindeki metnine taraf olan 40 devletle sınırlıdır. Bu tarihten sonra AİHS'ye taraf olan devletlerin bireysel başvuru hakkını tanıdığı tarih, AİHS'ye taraf oldukları tarihtir; zira, bireysel başvuru hakkının tanınması, 1.11.1998'den sonra seçimlik olmaktan çıkmış, zorunlu olmuştur.

¹⁷ Ancak, ihlal, bireysel başvuru hakkının tanındığı tarihten sonrası için saptanır ve tazminat da (tazminat gerekiyorsa) ona göre hesaplanır.

¹⁸ AİHM'nin konu bakımından yetkisi AİHS ve ek Protokollerin güvence altına aldığı hak ve özgürlüklerle sınırlı olsa da, AİHM, yorumlarında, uluslararası hukukun kaynaklarından, belgelerinden, uluslararası kuruluşların raporlarından ve karşılaştırmalı hukuktan yararlanmaktadır.

no.lu Protokole taraf olmadığı için de, “genel ayrımcılık yasağı”na dayanarak Türkiye aleyhinde başvuruda bulunulamaz.

Devletlerin hangi ek Protokollere taraf olduklarının belirlenebilmesi için, her ek Protokolle ilgili olarak, devletlerin imza ve onay durumunu gösteren tablonun (*Chart of signatures and ratification of Treaty ...*) incelenmesi gerekir. İlgili tablolara internette şu yol izlenerek erişilebilir:

European Court of Human Rights > Official Texts > Protocols to the Convention > All Protocols (örn., “Protocol No. 4 to the Convention ...”) > **Signatures and Ratifications.**

2.4.2. AİHM’ye yapılacak başvurunun, ilgili devletin taraf olduğu AİHS ve ek Protokollerdeki hak ve özgürlüklerle örtüşmesi yani, mağduriyete yol açan olayların (olguların), söz konusu hak ve özgürlüklerin ihlalini gündeme getirmesi gerekir. Bunun dışında kalan mağduriyetler AİHM tarafından **konu bakımından yetkisizlik** gerekçesiyle reddedilir.

AİHS ve ek Protokollerde yer alan hak ve özgürlüklerin metinleri, bir başvuruyu hazırlamak için her zaman yeterli olmayabilir. Örneğin, ek 1 no.lu Protokolün 1. maddesinde yer alan **mülkiyet hakkının** kapsamının genişliği, ancak AİHM içtihatlarına (kararlarına) erişim sağlanarak anlaşılabilir. Keza, AİHS ve ek Protokollerde yer almayan **sosyal güvenlik hakkının**, AİHM tarafından mülkiyet hakkı kapsamında değerlendirilerek güvence altına alınmaya çalışıldığı, AİHM içtihatlarından öğrenilebilir. Aynı şekilde, kişilerin sınırdışı edilmeleri, aile üyelerinin birarada yaşaması, meslekten çıkarma ve çalışma yasağı, çevrenin korunması gibi konuların, AİHS’nin 8. maddesinin (**özel hayata ve aile hayatına saygı gösterilmesine ilişkin hak**) kapsamında ele alındığı da, yine AİHM içtihatlarından öğrenilebilir. Örnekler çoğaltılabilir. AİHM içtihatlarına erişim, yargıçların, savcılarının, avukatların ve akademik hukukçuların önünde yeni pencereler açar ve yaratıcılıklarını harekete geçirir.

AİHM içtihatları (kararları) iki türden oluşur; **(a) judgment** ¹⁹, **(b) ve decision** ²⁰. AİHM içtihatlarının listesine erişmek için internette şu yol izlenebilir:

---

¹⁹ **Judgment:** (i) AİHS’nin 42. ve 44. maddelerinde belirtilen – esas hakkında (*on the merits*) - karar. (ii) Esas hakkındaki karardan ayrı olarak, 41. madde uyarınca verilen adil tatmin (adil tazmin, tazminat – *just satisfaction*) kararı. (iii) Kabul edilebilirlik kararından sonra, 37. maddeye göre verilen kayıttan düşürme kararı (AİHM İçtüzüğü md. 43/3).

²⁰ **Decision:** (i) AİHS’nin 35. maddesinde belirtilen kabul edilemezlik kararı. (ii) Kabul edilebilirlik kararından önce, 37. maddeye göre verilen kayıttan düşürme kararı (AİHM İçtüzüğü md. 43/3), (iii) 39. maddede belirtilen dostane çözüm kararı.

European Court of Human Rights > Quick Links > “**Recent judgments**” veya “**Recent decisions**”. Burada kararlar kronolojik sırayla eski tarihe doğru listelenir.

Türkçeye çevrilmiş olan AİHM içtihatlarının listesine internette erişim için şu yol izlenebilir:

European Court of Human Rights > HUDOC > Document collection (**Judgments** veya **Decisions**) > Filters (**Language-Turkish**).

AİHS ve ek Protokollerin belirli bir maddesiyle ilgili AİHM içtihatlarına internette erişim için şu yol izlenebilir:

European Court of Human Rights > HUDOC > Advanced search (**Keywords**) > ‘√’ işareti konulduktan sonra “**Search**” tıklanarak istenilen madde ve maddenin paragrafları ile ilgili içtihatların listesi sağlanabilir.

Yukarıdaki işlemler, AİHM’nin HUDOC web sayfasının Türkçeye çevrilmiş görüntüsünde de yapılabilir. Bunun için internette şu yol izlenmelidir:

European Court of Human Rights > HUDOC > **Other languages (Turkish)** ²¹.

2.4.3. AİHS ve ek Protokollerdeki hak ve özgürlüklere, devletlerin koyduğu (i) çekinceler (reservations) ²² ve (ii) söz konusu hak ve özgürlüklerin, AİHS’nin 15. maddesi uyarınca askıya alınması (derogation) ²³, AİHM’nin konu bakımından yargı yetkisini sınırlar.

---

²¹ AİHM’nin HUDOC web sayfasının Türkçeye çevrilmiş görüntüsünde, *Judgments* – “Kararlar”; *Decisions* – “Kabul edilebilirlik kararları”; *Keywords* – “Anahtar Kelimeler”; *Search* – “Arama” olarak geçmektedir.

²² Türkiye’nin taraf olduğu AİHS ve ek Protokollere koyduğu tek çekince, ek 1 no.lu Protokol’ün eğitim hakkıyla ilgili 2. maddesine “**Tevhid-i Tedrisat Kanunu**” noktasında koyduğu çekinedir.

²³ “**Askıya alma**” AİHM’ye bireysel başvuru hakkını engellemez; AİHM’nin denetim yetkisini de tamamen ortadan kaldırmaz. Bkz., dip-not 5’te **Zihni / Türkiye** ve dip-not 8’de **Çatal / Türkiye** kabul edilemezlik kararları; bu başvuruların konusu olan olayların, Türkiye’nin “askıya alma” beyanından sonra gerçekleşmiş olmasına rağmen, AİHM, başvuruları incelemiş ve “askıya alma” nedeniyle değil, iç hukuk yolu tüketilmediği gerekçesiyle kabul edilemezlik kararları vermiştir.

Devletlerin, AİHS'nin veya taraf oldukları ek Protokollerin hükümlerine **çekince** koyup koymadıklarını belirlemek için, AİHS ve her ek Protokolle ilgili olarak, devletlerin çekincelerini, devletlerin alfabetik sırasına göre gösteren “**Reservations and Declarations**” adlı listelerin incelenmesi gerekir. İlgili listelere internette şu yol izlenerek erişilebilir:

European Court of Human Rights > Official Texts > Protocols to the Convention > All Protocols (örn., “Protocol No. 4 to the Convention ...”) > **Reservations and Declarations**.

Devletlerin, AİHS'nin 15. maddesi uyarınca, AİHS ve taraf oldukları ek Protokollerin güvence altına aldığı hak ve özgürlüklerin hangilerini **askıya aldıklarını** gösteren **beyanlarına** (*declarations*) da aynı yoldan erişilebilir:

European Court of Human Rights > Official Texts > Protocols to the Convention > All Protocols (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms) > **Reservations and Declarations** ²⁴.

* * *

II- BAŞVURUNUN YAPILMASI

1. Başvurunun yapılmasından, başvuru formunun tam olarak doldurulup, ekleriyle birlikte AİHM'ye gönderilmesi anlaşılır.

Başvurunun biçim (*form*) ve içerikle (*content*) ilgili koşulları, AİHM İçtüzüğü'nün (*Rules of Procedure*) 45-47. maddelerinde düzenlenmiş ve AİHM İçtüzüğü'nün arkasındaki “**Başvurunun yapılması**” (*Institution of Proceedings*) başlıklı Uygulama Yönergesi (*Practice Direction*) ile açıklanmıştır. Bu Uygulama Yönergesi, AİHM İçtüzüğü'nün 45 ve 47. maddelerinin eki niteliğindedir ²⁵.

AİHM İçtüzüğü'nün 47. maddesinin 5. paragrafı, başvuru formunun, bu maddede (ve bu maddenin eki niteliğindeki “**Başvurunun yapılması**” başlıklı Uygulama Yönergesinde) öngörülen biçim ve içerik koşullarını taşıması durumunda incelemeye alınmayacağını belirtir. Bunun istisnaları, (i) koşullara uyulamamış olmasına doyurucu neden gösterilmesi (örneğin, cezaevinde form doldurma olanağının bulunmaması gibi), (ii) ihtiyati tedbirle ilgili bir durum olması, (iii) AİHM'nin, başvuru formunun isteği üzerine veya resen takdir edeceği bir neden bulunmasıdır.

²⁴ Türkiye'nin 21.7.2016 tarihli “askıya alma beyanı” buradan bulunabilir.

²⁵ Bunu, Uygulama Yönergesinin 1 no.lu dip-notu belirtmektedir.

“**Başvurunun yapılması**” başlıklı Uygulama Yönergesinin 17. paragrafı ise, AİHM’nin, belirlediği sürelerle ve biçim ve içerikle ilgili yönergelerine uyulmamasının, başvurunun incelenmesinde geline aşamaya göre, (i) başvurunun incelemeye alınmaması veya (ii) başvurunun kabul edilemez (*inadmissible*) bulunması veya (iii) başvurunun kayıttan düşürülmesi (*striking out application*) sonuçlarını doğuracağını belirtmektedir.

Başvuru formunu doldurmadan önce AİHM’nin web sayfasına girerek, AİHS’nin, aleyhinde başvuruda bulunulacak devletin taraf olduğu ek Protokollerin, AİHM İçtüzüğü ile arkasındaki Uygulama Yönergeleri’nin ve **başvuru formunun** en güncel metinlerine ulaşılmalıdır. Güncel bilgiye ulaşılmadan başvuru yapılması hak kaybına yol açabilir. Örneğin, AİHM İçtüzüğünde, başvuru formunun biçimi ve içeriği ile ilgili olarak yapılan değişiklikler bilinmeden AİHM’ye yapılan başvurular, yukarıda belirtildiği gibi, incelenmeye alınmayabilirler.

2. Türkçe bilgi kaynaklarına, metinlere, açıklamalara ve belgelere (örneğin, (i) *Factsheet* - “Tematik Başlıklar” veya diğer adı “Tematik Bilgi Notu”; (ii) *Guide* –“Rehber”; (iii) *Hand Book* – “El Kitabı”; (iv) *Information Note* – “Bilgi Notu”; (v) *Application form* – Başvuru formu; (vi) *Authority form* – Yetki belgesi; (vii) *Addendum for multiple applicants* – Grup başvurular ve sayısı birden fazla olan başvuru formu; (viii) *Practice Direction* – Uygulama Talimatı [Yönergesi] vb.) internette erişim için şu yol izlenmelidir:

European Court of Human Rights > Quick Links (Other languages) > **Turkish (Türkçe).**

Türkçe bilgi kaynaklarına, metinlere, açıklama ve belgelere Adalet Bakanlığı web sayfasından da erişilebilir. Bunun için şu yol izlenmelidir:

Adalet Bakanlığı > Birimler > Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü > İnsan Hakları Daire Başkanlığı ²⁶ > **İnsan Hakları Bilgi Bankası / Konu Bazlı Bilgi Notu / Madde Rehberi / Güncel AİHM Kararlarına İlişkin Bilgi Notu.**

Türkçe kaynak, metin, açıklama ve belgelerin güncel olmayabilecekleri hatırd tutulmalıdır. Örneğin, güncel olan AİHM İçtüzüğü 14.11.2016 tarihlidir; Türkçesi ise, 1.6.2015 tarihinde kalmıştır.

---

²⁶ İnsan Hakları Daire Başkanlığı sayfasında “**Başvuru Formu**” başlığı altında, Türkçe AİHM başvuru formuna ve gerekli bilgilere ve AYM başvuru formuna ve gerekli bilgilere ulaşılabilir. Keza, aynı sayfada, “**İnsan Hakları Tazminat Komisyonu**” (bkz., yukarıda dip-not 6) başlığı altında, başvuru dilekçesi ve gerekli açıklamalar yer almaktadır.

3. Başka bir ülke aleyhine başvuruda bulunulacaksa, AİHM'nin, ilgili ülke hakkındaki önemli kararlarını (madde bağlamında ve kısa bilgilerle birlikte), incelemekte olduğu önemli başvuruları (yine madde bağlamında) ve bazı sayısal bilgileri içeren “**Country Profiles**” (Ülke durumu / Görünümü) ²⁷ belgesini gözden geçirmekte yarar vardır. Söz konusu belgede, ilgili ülke hakkındaki önemli AİHM kararlarının ve incelenmekte olan başvuruların madde bağlamında verilmesi, başvurucuya dayanak ve kolaylık sağlar. Sayısal bilgiler de başvuruda yerine göre kullanılabilir. **Country Profiles**'a internette erişim:

European Court of Human Rights > **Quick links** (Factsheets & Country Profiles).

4. Başvuru formunun doldurulması ve dikkat edilecek noktalar:

4.1. Başvuru formu doldurulmadan önce AİHM **İçtüzüğü**'nün 47. maddesi ve İçtüzüğün arkasındaki “**Başvurunun yapılması**” (*Institution of Proceedings*) başlıklı Uygulama Yönergesi (*Practice Direction*) incelenmelidir.

4.2. Sadece tam olarak yapılan başvurular 6 aylık başvuru süresini keser. Başvurunun AİHM'ye yapıldığı tarih, eksiksiz ve ıslak imzalı olarak AİHM'ye gönderildiği tarihtir ²⁸. Faksle gönderilen başvuru formu 6 aylık süreyi kesmez.

AİHM yetkilileri, başvurunun eksikliklerinin tamamlanmasını bildirirse ²⁹, eksiklikleri gidermek için geçirilen zaman 6 aylık süreden harcanır. Eksik bir başvuru, 6 aylık sürenin sonuna doğru AİHM'ye gönderilmişse, eksiklikleri gidermekle geçirilen zaman yüzünden 6 aylık süreyi aşma tehlikesi vardır.

4.3. Başvurucu **gerçek kişi** ise ve başvuru formu avukat veya avukat olmayan temsilci tarafından doldurulacaksa, formun ilgili kutuları başvuru ve avukat veya avukat olmayan temsilci tarafından ayrı ayrı imzalamalıdır. Bu işlem, **Yetki Belgesi** yerine geçer ve başvuru formuna ayrıca, vekaletname veya AİHM web sayfasından indirilebilecek **Yetki Belgesi** ³⁰ eklemek gerekmez. Söz konusu Yetki Belgesi, AİHM tarafından incelenmekte olan bir başvurunun, içinde bulunduğu

---

²⁷ Bu belgelerin Türkçe çevirileri henüz yapılmamıştır.

²⁸ Başvurunun gönderildiği tarih, postaya verildiğini gösteren damganın vurulduğu (veya kurye servisinin gönderi tarihini gösteren kaşesinin vurulduğu) tarihtir (AİHM İçtüzüğü md. 47/6).

²⁹ AİHM yetkililerinin, başvurunun eksikliklerinin tamamlanmasını bildirmesine çok seyrek rastlanmaktadır.

³⁰ Yetki Belgesi'ne internette erişim: European Court of Human Rights > Quick Links (Other languages) > **Turkish (Türkçe)**.

aşamadan itibaren avukatla veya avukat olmayan temsilci ile takip edilmesi durumunda gereklidir.

4.4. Başvurucu **tüzel kişi** ise ve başvuru formu avukat tarafından doldurulacaksa, formun ilgili kutuları, başvuru tüzel kişinin yetkilisi ve avukat tarafından ayrı ayrı imzalanmalıdır. Bu işlem de, **Yetki Belgesi** yerine geçer ve yukarıda belirtilenler burada da geçerlidir.

4.5. Bir başvuru veya temsilci, olayları (olguları) birbirinden farklı 2 veya daha çok başvuru adına başvuruda bulunacaksa, her başvuru için ayrı başvuru formu doldurulmalıdır. Şayet başvuru sayısı 5'ten çoksa, her başvurunun kişisel bilgilerini gösteren bir tablo eklenmelidir (bu tablo AİHM web sayfasından indirilebilir ³¹). Başvurucular avukatla temsil ediliyorsa, bu tablo, elektronik biçimde (CD ile) ayrıca sunulmalıdır.

4.6. Başvuru formunda, başvurunun açıklamalarını içeren bölümler:

4.6.1. Başvuru formunun **“Olayların anlatımı”** bölümü 3 sayfadır; aşılmamalıdır. Özlü anlatıma dikkat edilmeli, paragraflar numaralandırılmalıdır. Anlatımda belgelere atıfta bulunuluyorsa, EK numaraları belirtilmelidir.

4.6.2. Başvuru formunun **“İddia edilen Sözleşme ve/veya Protokol ihlallerine ve iddiaların dayanaklarına dair açıklama”** bölümü 2 sayfadır; aşılmamalıdır. Sayfanın sol sütununda ihlal edilen madde belirtilecektir. Bunun karşısına gelecek biçimde, sağ sütunda, söz konusu maddenin ihlali anlatılacaktır. Bu sütunda da, özlü anlatıma ve paragraf numaralarına dikkat edilmelidir (paragraf numaralarının önceki bölümdeki numaraların devamı olması tavsiye edilir). Anlatımda belgelere atıfta bulunuluyorsa, EK numaraları belirtilmelidir (EK numaralarının önceki bölümdeki EK numaralarının devamı olması tavsiye edilir).

4.6.3. Başvuru formunun **“Sözleşmenin 35. maddesinin 1. paragrafı ile belirlenmiş kabul edilebilirlik kriterlerine uygunluk”** bölümü ise, 1 sayfadır; aşılmamalıdır. Sayfanın sol sütununda şikayet belirtilecektir. Sağ sütunda, her şikayete ilgili olarak, iç hukukta hangi yolun tüketildiğinin açıklanması gerekmektedir. Bu sütunda, AİHS'nin 35. maddesinde belirtilen kabul edilebilirlik koşullarının yerine getirildiği açıklıkla ortaya konmalıdır. Bu amaçla, iç hukuk yollarını tüketmek için yetkili organlara verilen **dilekçeler** ve bu organların verdikleri **kararlar** başvuru formuna tam olarak eklenmelidir. Özlü anlatım, paragraf ve EK numaraları için yukarıda belirtilenler, burada da geçerlidir.

---

³¹ Dip-not 30'da belirtilen link.

Ulaşılamayan veya elde edilemeyen EK'ler varsa, bunların elde edilmelerinde karşılaşılan güçlükler açıklanmalıdır. Bu açıklama yapılmazsa veya yapılan açıklama uygun bulunmazsa, başvuru incelemeye alınmaz ("**Başvurunun yapılması**" başlıklı Uygulama Yönergesinin 10. paragrafı).

4.7. Başvuru formunun üç bölümünde yer alan açıklamalara, sadece bu açıklamaları "geliştirme" (*develop*) niteliği taşıyan ve en fazla 20 sayfadan oluşan (A4 sayfası) bir ekleme yapılabilir. Bu 20 sayfanın içeriğinin, başvuru formunun ilgili bölümüne sığdırılmayan bilgilerin devamı niteliğinde olması kabul edilmez; kabul edilebilmesi için "geliştirme" niteliği taşıması gerekir. Söz konusu 20 sayfanın biçimi (kenar boşlukları, yazı puntosu, satır aralıkları ve paragraf numaraları ve başlıklar) için, "**Başvurunun yapılması**" başlıklı Uygulama Yönergesi incelenmelidir.

4.8. Başvuru formunun "Ek belgeler listesi" bölümü:

Başvuru formunun "**Ek belgeler listesi**" bölümünde EK'ler, başvuru formunun (i) "**Olayların anlatımı**", (ii) "**İddia edilen Sözleşme ve/veya Protokol ihlallerine ve iddiaların dayanaklarına dair açıklama**" ve (iii) "**Sözleşmenin 35. maddesinin 1. paragrafı ile belirlenmiş kabul edilebilirlik kriterlerine uygunluk**" bölümlerindeki numaralarıyla sıralanmalıdır. Sıralamanın kronolojik olması istenmektedir. Bu bölümde sağ tarafta, sayfa numarası belirtilebilmesi için yer ayrılmıştır: İlgili EK'in hangi sayfasına bakılması gerektiği burada gösterilecektir.

Bu listede belirtilen EK'lerin başvuru formuna eklenmesi gerekir.

Yukarıda, 4.6.3. no.lu paragrafta vurgulandığı gibi, iç hukuk yollarının tüketildiğini gösteren **dilekçelerin** ve yetkili organların verdikleri **kararların** eklenmesi ihmal edilmemelidir.

Başvuru formunda dikkat çekildiği üzere, belgelerin asılları (orijinalleri) değil, örnekleri (fotokopileri) eklenmelidir. EK'lerin zımba, ataç ve yapıştırıcı bantla birbirine tutturulmaması için uyarı bulunmaktadır; buna dikkat edilmelidir.

Başvuru formuna başvuru formunun (başvurucu tüzel kişi ise, yetkilisinin) ve avukatın kimlik bilgilerinin fotokopisi de eklenmelidir.

4.9. Başvuru formunun "Ek bilgi ve açıklamalar" bölümü:

Başvuru formunun "**Ek bilgi ve açıklamalar**" bölümünde (tamamı 5 satır), ne istendiği ([i] ihlal kararı verilmesi, [ii] miktarı belirtilen maddi ve manevi tazminatlara ve [iii] ihlalin giderilmesi için devletin yapması gereken işlemlere /

alması gereken tedbirlere hükmedilmesi, [iv] başvuruya “öncelik” tanınması, [v] başvurunun, AİHM’nin yerleşik içtihatları kapsamında görülerek, süratle sonuçlandırılması gibi) belirtilir. Bu bölüm, ‘**sonuç-istem**’ işlevi görür.

4.10. Başvuru formunun ve EK’lerinin tek örnek olması yeterlidir.

4.11. Başvuru formu Türkçe doldurulabilir. Bu, sadece Türkiye aleyhindeki başvurular için değil, Avrupa Konseyi üyesi olan diğer 46 devlet aleyhinde yapılacak olan başvurular için de geçerlidir (AİHM İçtüzüğü md. 34/2).

5. İhtiyati (geçici) tedbir istemi (AİHM İçtüzüğü md. 39):

5.1. AİHM, sadece, telafi edilemez veya geri dönülemez hak kaybı / zarar meydana gelecekse ihtiyati tedbir kararı verir. En çok rastlanan ihtiyati tedbir kararları, ölüm cezasının infazının, kişinin sınırdışı veya iade edileceği ülkede işkence / kötü muamele görecektir veya ölüm cezasına çarptırılacak olmasının önlenmesiyle ilgilidir.

AİHM, uzun tutuklulukla ilgili ihtiyati tedbir istemlerini reddetmektedir ³². Güneydoğu Anadolu’da sokağa çıkma yasaklarının ihtiyati tedbir olarak kaldırılması istemleri de, mevcut verilerin yetersizliği gerekçe gösterilerek reddedilmiş ancak, tedaviye ihtiyacı olanlara, istemeleri durumunda, tedavi olanağı sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması öngörülmüştür ³³. Ayrıca, sokağa çıkma yasağı uygulanan bölgelerde, hastaneye götürülmesi gereken 5 yaralının hayatının ve vücut bütünlüğünün korunması için gerekenin yapılması yönünde ihtiyati tedbir kararı verildiği, AİHM’nin basın bildirisinden öğrenilmiştir ³⁴.

5.2. İhtiyati tedbir, başvuru yapılmadan önce, başvuruyla birlikte veya başvuru yapıldıktan sonra istenebilir. İhtiyati tedbir isteminin, yukarıda belirtilen başvuru

---

³² Örneğin, AİHM, [Şahin] **Alpay / Türkiye** başvurusunda (başvuru no.: 16538/17), tutukluluğun uzamasını önlemek için yapılan ihtiyati tedbir istemini reddetmiştir (**Alpay**’ın ihtiyati tedbir istemini red kararı yayınlanmamıştır. Söz konusu karar, Hürriyet Gazetesi yazarlarından Sedat Ergin’in 8.3.2017 tarihli köşe yazısında konu edilmiştir).

³³ AİHM’nin 13.1.2016 tarihli basın bildirisi: *Requests for lifting of curfew measures in South-eastern Turkey; The Court refuses to indicate interim measures for lack of elements, but is pursuing its examination of applications*. Bu basın bildirisine internette şu yol izlenerek erişilebilir: European Court of Human Rights > Quick Links (Recent press releases) > **Advanced search** (13.1.2016 tarihi girilecek).

³⁴ AİHM’nin 15.12.2016 tarihli basın bildirisi: *Türkiye’de uygulanan sokağa çıkma yasakları çerçevesinde alınan önlemlere ilişkin şikayetler Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından ele alındı*. Burada, ihtiyati tedbir kararı verilen başvurulara “öncelik” tanındığı da belirtilmiştir (bkz. bölüm III. prg. 3.). Bu basın bildirisine de dip-not 33’de belirtilen yoldan erişilebilir.

formuyla yapılması gerekmez. Önemli olan, ihtiyati tedbir isteminin en kısa zamanda yapılmış olmasıdır. İstem en süratli biçimde AİHM'ye iletilmesi için faks kullanılır.

5.3. İhtiyati tedbir, başvuru yapılmadan önce istenmişse, AİHM, verdiği süre içinde, başvuru formunun ayrıca doldurulup gönderilmesini ister.

5.4. İhtiyati tedbir istemleri için, AİHM İçtüzüğü'nün Türkçe metninin arkasındaki “**Geçici Tedbir Talepleri**” başlıklı Uygulama Yönergesi incelenmelidir.

5.5. AİHM'nin ihtiyati tedbir istemleri ile ilgili kararları, dip-not 19 ve 20'de belirtilen karar türlerinden değildir. AİHM, ihtiyati tedbir istemiyle ilgili olumlu karar verirse, bunu, gereğini yapması (örneğin, (i) idam cezasının yürürlükte olduğu dönemde, başvurucunun idam cezasının infazının durdurulması; (ii) başvurucunun sınırdışı işleminin durdurulması; (iii) başvurucunun tedavisinin sağlanması gibi) için devlete bildirir (*indicate*).

AİHM'nin, başvuruculara yönelik ihtiyati tedbir kararları da vardır (örneğin, başvurucunun, tedavi olmak için hastaneye gitmeyi kabul etmesi gibi).

AİHM İçtüzüğü'nün arkasındaki “**Geçici Tedbir Talepleri**” başlıklı Uygulama Yönergesi'nin ilk cümlesinde belirtildiği gibi, AİHM'nin ihtiyati tedbir bildirimleri bağlayıcıdır³⁵.

* * *

III- BAŞVURU SONRASI

1. AİHM'ye sunulmuş olan bir başvuruya üçüncü kişilerin katılımı / müdahalesi (*third party intervention*) (AİHS md. 36):

1.1. AİHS'nin 36. maddesinin 1. paragrafı, devletin başvuruya, vatandaşı yanında katılmasını / müdahalesini düzenler.

---

³⁵ İhtiyati tedbir, AİHS veya ek Protokollerde düzenlenmemiştir. Bu nedenle, doktrinde, AİHM'nin ihtiyati tedbir bildirimlerinin bağlayıcı olmasını gerektiren, uluslararası hukuktan doğan bir yükümlülük bulunmadığı görüşü savunulmuş ve AİHM'nin ihtiyati tedbir bildirimlerinin sadece “tavsiye” niteliği taşıdığı ileri sürülmüştür. AİHM, ihtiyati tedbir bildirimlerinin ilgili devletler açısından bağlayıcı olduğunu 6.2.2003 tarihli **Mamatkulov and Abdurasulovic / Türkiye** kararında açıklayarak, ihtiyati tedbir bildirimlerinin bağlayıcı olup olmadığı tartışmasına son vermiştir.

1.2. AİHS'nin 36. maddesinin 2. paragrafı, AİHM Başkanının uygun görmesi halinde, başvuruya gerçek veya tüzel kişilerin (örneğin, avukatlık mesleği ile ilgili konularda Türkiye Barolar Birliği'nin) katılmasını / müdahalesini düzenler.

1.3. AİHS'nin 36. maddesinin 3. paragrafı, **Avrupa Konseyi (AK) İnsan Hakları Komiseri**'nin başvuruya katılmasını / müdahalesini düzenler ³⁶.

2. Başvuru yapıldıktan sonra AİHM'ye sunulacak dilekçeler:

Başvuru yapıldıktan sonra, sadece AİHM'nin istemesi üzerine dilekçe sunulabilir. Bunun istisnaları, iç hukukta başvuru ile ilgili gelişmelerden ve başvurucu, temsilci ve avukat ile ilgili değişikliklerden AİHM'yi bilgilendirmekle sınırlıdır.

AİHM'ye sunulacak **dilekçelerin** ³⁷ biçimi ve sayfa sayısı için, İçtüzüğün arkasındaki **“Dilekçeler”** (*Written Pleadings*) başlıklı Uygulama Yönergesi (*Practice Direction*) incelenmelidir. Bu Yönerge uyarınca, dilekçeler AİHM'ye 3 örnek olarak iletilecektir.

3. “İvedi” (urgent) nitelik taşıyan başvurular ve başvurulara “öncelik” (priority) tanınması (AİHM İçtüzüğü md. 40 ve 41):

Başvuruların sıraya konulması AİHM'nin takdirindedir. Başvurucunun, (i) yaşamının veya sağlığının tehlike altında olduğu, (ii) AİHS'nin güvence altına aldığı hak ve özgürlüklerin ihlaliyle bağlantılı olarak, özgürlüğünden yoksun bırakıldığı, (iii) kişisel ve aile bağlarıyla ve özellikle çocukların esenliği ile ilgili olan ve (iv) ilgili devlete ihtiyati tedbir bildiriminde bulunulan (örneğin, bkz., dipnot 34) başvurular **ivedi** nitelikte sayılmaktadır. Bu nitelikteki başvurular, ilgili devlete ivedilikle bildirilir.

Öncelik sıralamasında, ivedi nitelikteki başvurulardan sonra, AİHS güvencelerinin etkinliği ile ilgili başvurular gelir. Bunları da, AİHS'nin 2, 3, 4. ve 5. maddeleriyle ilgili başvurular izler.

---

³⁶ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri'nin, Türkiye aleyhindeki 34 başvuruya katılımı ile ilgili 25.4.2017 tarihli; 10 başvuruya katılımı ile ilgili 10.10.2017 tarihli ve 12 başvuruya katılımı ile ilgili 2.11.2017 tarihli sunumlarına, internette şu yol izlenerek erişilebilir: Council of Europe > Commissioner for Human Rights > Documents > Third party interventions > 34 applications v. Turkey; 10 applications v. Turkey; 12 applications v. Turkey.

³⁷ Dilekçeler, başvuru formundan farklı metinlerdir. Birbiriyle karıştırılmamalıdır.

Başvuruların ivediliği ve önceliği konusunda “**The Court’s Priority Policy**” başlıklı belge incelenmelidir ³⁸.

4. Adli yardım (legal aid) (AİHM İçtüzüğü md. 100-105):

AİHM, bireysel başvuru sürecinde gerekli giderlerin (avukat, bilirkişi ücretleri gibi), ödeme gücü yetersizliği nedeniyle karşılanamayacak olması durumunda, bireysel başvuru hakkının etkin kullanımının sağlanması amacıyla, ilgili başvurucuya, adli yardım kapsamında ödeme yapılmasına karar verebilir. Bunun için, ödeme gücü yetersiz olan başvurucunun, gelir ve giderini, borç ve parasal yükümlülüklerini, yerel yetkililerin onayladığı belgelerle kanıtlaması gerekir.

Adli yardım, makul tutarlardaki avukatlık ve bilirkişi ücretlerini, AİHM başvurusunun etkin kullanımı için gerekli diğer giderleri ve Strasbourg’da duruşma yapılması durumunda, duruşmaya katılmak için yolculuk ve konaklama giderlerini kapsar.

Başvurunun incelenmesi sonucunda ihlal kararıyla birlikte tazminata (*just satisfaction*; adil tatmin) hükmedilirse, başvurucuya adli yardım kapsamında yapılan ödeme tutarı, tazminatın öğelerinden olan yargılama giderlerinden (*costs and expenses*) düşülür (bkz., AİHM İçtüzüğü’nün arkasındaki “**Adil tazmin talepleri**” (*Just satisfaction claims*) başlıklı Uygulama Yönergesinin 18. paragrafı).

5. Duruşma (AİHM İçtüzüğü md. 54/5 ve 63-65):

5.1. Duruşma, AİHM Dairesi (*Chamber*) (Daire) ve Büyük Dairesi (*Grand Chamber*) (Büyük Daire) önünde yapılır. AİHM’nin bunlar dışındaki oluşumları (tek yargıç ve üçlü Komite; bkz., bu bölümde, prg. 12.1.1. ve 12.1.2.) önünde duruşma yapılmaz.

5.2. Daire önünde duruşma yapılması, Dairenin gerekli görmesine bağlıdır. Daire, karmaşık hukuksal sorunlar içeren veya içerdiği konu ve olaylar bakımından ilk kez karşılaşılan başvurularda duruşma yapılmasını gerekli görebilir. Başvurunun kabul edilebilirliğinin ve esasının birlikte incelemesi için duruşma yapılabileceği gibi, sadece kabul edilebilirliğin incelenmesi için de duruşma yapılabilir.

5.3. Dairenin, (i) Büyük Daire lehine dosyadan el çekmesi (*relinquishment*) (AİHS md. 30) veya (ii) Dairenin *judgment* formatındaki kararının (bkz., dip-not

---

³⁸ Son belge 22.5.2017 tarihinde uygulamaya konmuştur. Bu belgeye internette erişim için şu yol izlenmelidir: European Court of Human Rights > The Court > Case processing and working methods > **Priority policy**.

19) Büyük Daireye gönderilmesi (temyiz edilmesi – *referral*) (AİHS md. 43) üzerine, başvurunun Büyük Dairede incelenmesi durumunda, genellikle duruşma yapılır ancak, başvurunun duruşmasız incelenmesi de olanaklıdır.

5.4. Duruşmada başvuru ve / veya avukatı, duruşmayı yapacak AİHM Büyük Daire / Daire Başkanının izniyle, Avrupa Konseyi üyesi 47 devletin resmi dil(ler)ini kullanabilir (AİHM İçtüzüğü md. 34/3).

6. Keşif, tanık dinleme, bilirkişi incelemesi:

AİHM gerekli görürse, keşif, tanık dinleme ve bilirkişi incelemesi gibi soruşturma işlemleri yapabilir. AİHM bu işlemleri, aleyhinde başvuruda bulunulan devletin yardımı ile gerçekleştirebilir. İlgili devletin, bu işlemlerin gerçekleştirilebilmesi için AİHM'ye yardım etme yükümlülüğü bulunmaktadır (AİHS md. 38) ³⁹. Soruşturma işlemleri için bkz., AİHM İçtüzüğü'nün ekindeki “**Soruşturmalara ilişkin**” kurallar (Ek madde A1- Ek madde A8).

7. Dostane çözüm (*friendly settlement*) (AİHS md. 39, AİHM İçtüzüğü md. 62):

7.1. Dostane çözüm, ihlal kararıyla sonuçlanabilecek bir başvurunun, ihlal kararı olmaksızın sonuçlanmasını sağladığından, aleyhinde başvuruda bulunulan devletin yararına. Dostane çözümü, başvuruca dan ziyade devlet arzu eder; onun için istek, daha ziyade, devletten gelir.

7.2. Her edim, dostane çözümün konusu olabilir. AİHM Yazı İşleri Müdürlüğü (*Registry*), tarafların dostane çözüme ulaşmasında arabuluculuk yapmaz ancak, “kolaylaştırıcı” bir rol oynar. Süreç gizli yürütülür. Bu nedenle, duruşmada ve kamuya açık belge ve yazışmalarda, dostane çözüm görüşmeleri ve önerileri ile ilgili bilgiler yer almaz. Taraflar, dostane çözüme ilişkin görüş ve önerilerini AİHM'ye ayrı dilekçe ile iletirler. Böylelikle, dostane çözüme ilişkin görüş ve önerilerin, kamuya açık belgelerden ayrı tutulması sağlanmış olur.

7.3. Tarafların dostane çözüm için uzlaşması gerekir fakat, “uzlaşma” tek başına yeterli değildir. Dostane çözümün sağlanması AİHM'nin onayına bağlıdır. AİHM'nin insan haklarına saygı ilkesi ⁴⁰ açısından onaylamadığı dostane çözüm etkin olmaz. Onaylanan dostane çözüm, AİHM'nin kararıyla (*decision* formatında karar – bkz., dip-not 20) etkinlik kazanır yani, başvuru kayıttan düşürülür ve

---

³⁹ Türkiye aleyhindeki, Kıbrıslı Rumların başvurularında, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (Kıbrıs Cumhuriyeti) devlet başvurularında ve 1990'larda Güneydoğu Anadolu'daki olaylardan kaynaklanan başvurularda, AİHM'nin, keşif, tanık dinleme ve bilirkişi incelemesi işlemlerini sıkça yaptığı gözlemlenmiştir.

⁴⁰ İnsan haklarına saygı ilkesinin tanımı için bkz., dip-not 14.

kararın icra edilmesi, **Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi**'nin denetimi altında gerçekleşir (AİHS md. 39) (bkz., aşağıda, bölüm IV. AİHM KARARLARININ İCRA EDİLMELERİ).

8. Devletin tek taraflı deklarasyon (*unilateral declaration*) yapması (AİHM İçtüzüğü md. 62A):

Devletin tek taraflı deklarasyon yapması, ihlal kararı verilmesini beklediği bir başvuruda, gerekçeli ihlal kararı çıkmasını önlemeye yöneliktir. Bu yöntemde, devlet ihlalin varlığını kabul eder ve belirli bir edimde bulunmayı yükümlenir. Bu girişim karşısında başvuru, dostane çözüm sürecinde, devletin uzlaşma önerisini geri çevirme olanağına sahip olmasının aksine, devletin tek taraflı deklarasyonunu reddetme olanağı bulunmamaktadır. AİHM, bu deklarasyonu insan haklarına saygı ilkesi açısından uygun bulursa onaylar; bu yöndeki kararıyla (kabul edilebilirlikten önce ise, *decision* formatında karar [bkz., dip-not 20]; kabul edilebilirlikten sonra ise, *judgment* formatında karar [bkz., dip-not 19]), tek taraflı deklarasyona etkinlik kazandırır ve başvuruyu kayıttan düşürür.

9. Başvuruların kayıttan düşürülmesi (*striking out applications*) (AİHS md. 37):

Başvuru, başvurusunu takip etmezse veya başvuru konusu çözümlenmişse (örneğin, “**dostane çözüm**” gerçekleşmişse) veya AİHM'nin tespit ettiği başka bir nedenden (örneğin, devlet, “**tek taraflı deklarasyon**”la ihlali kabul edip, tazminat ödemeyi önermişse) dolayı, **başvurunun incelenmesine gerek kalmamışsa**, başvuru, AİHM incelemesinin her aşamasında kayıttan düşürülebilir. Ancak AİHM, AİHS ve ek Protokollerde tanımlanan insan haklarına saygı ilkesi gerektiriyorsa, kayıttan düşürmek yerine incelemesine devam edebilir. Ayrıca, AİHM gerekli görürse, kayıttan düşürdüğü başvuruyu yeniden kayda alabilir (*restoration*).

10. Pilot karar süreci (*Pilot-judgment procedure*) (AİHM İçtüzüğü md. 61):

AİHM pilot karar sürecini, ilgili devletin belirli ihlalleri üreten yapısal bir bozukluğu varsa benimser. Pilot kararda, AİHM, devletin, yapısal bozukluğu gidermek üzere alması gereken tedbirleri belirler ve süre koyar. Bunun, Türkiye ile ilgili örneği, 20.3.2012 tarihli **Ümmühan Kaplan / Türkiye** kararıdır. Bu başvuruda AİHM, yargılamanın uzun sürmesini yapısal bir bozukluk olarak niteleyerek ihlal kararı vermiş, devlete, tazminat mekanizması kurması için süre tanıyıp ve yargılamanın uzun sürmesi ile ilgili belirli sayıda başvuruyu, öngördüğü mekanizma kurulana kadar ertelemiştir (bkz., dip-not 6).

AİHM Büyük Dairesi, 12.10.2017 tarihli **Burmych vd. / Ukrayna** kararında, beş başvurucunun başvurularını kabul edilebilir bulmuş; bu başvuruları, 12,143 benzer başvuru ile birleştirmiş ve bütün bu başvuruların, daha önce verdiği 15.10.2009 tarihli **Yuriy Nikolayevich Ivanov / Ukrayna** pilot kararının kapsamına girdiğini belirleyerek, hepsinin kayıttan düşürülmesine ve tümünün, söz konusu pilot kararlar birlikte icra edilmesine (bkz. aşağıda bölüm IV. AİHM KARARLARININ İCRA EDİLMELERİ ve bu bölümünde prg. 6.6.), hükmetmiştir. Bu karar, birçok yönden eleştiriye açık olmakla birlikte, AİHM'nin bundan sonra, başvuru yığınları karşısında alacağı tutumu göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

11. Başvurunun içinde bulunduğu aşamanın öğrenilmesi:

Burada belirtilen linke girilerek başvurunun içinde bulunduğu aşama öğrenilebilir: European Court of Human Rights > Applicants > Applicant - Other languages > Türkçe > **Başvurunun bulunduğu** (“Başvuru numarasını giriniz”)

12. AİHM'nin kabul edilebilirliğe, esasa ve tazminata ilişkin kararları:

12.1. AİHM'nin, başvurunun kabul edilebilirliğine / edilemezliğine ilişkin kararı (admissibility / inadmissibility decision):

AİHM, AİHS'nin 34. ve 35. ve AİHM İçtüzüğü'nün 47. maddelerinde öngörülen biçimsel koşullara uymayan başvuruları, incelemesinin her aşamada kabul edilemez (*inadmissible*) bulabilir (bkz., yukarıda bölüm II. prg. 1.).

Kabul edilemezlik kararları kesindir; yani, bu kararlara karşı başvuru yolu yoktur.

12.1.1. AİHS'nin 27. ve AİHM İçtüzüğü'nün 52A. maddeleri uyarınca, **tek yargıç** (*Single judge*) tarafından incelenen başvurularda, tek yargıç kabul edilemezlik kararı verebilir. Tek yargıç, kabul edilemezlik kararı vermezse, başvuru, üç yargıçlı **Komiteye** veya yedi yargıçlı **Daireye** gönderilir.

Tek yargıcın verdiği kabul edilemezlik kararı, ayrıntılı gerekçe içermeyen bir yazıyla / mektupla başvurucuya bildirilir. Uygulamada görüldüğü üzere, yazıda / mektupta gerekçe olarak, sadece, başvurunun, kabul edilebilirlik koşullarına uymadığı belirtilmektedir. Hukuk çevrelerinin yoğun eleştirileri üzerine, AİHM'nin 1.6.2017 tarihli basın bildiri (*Press Release – Launch of new system for single judge decisions with more detailed reasoning*) ile, kabul edilemezlik kararlarının daha ayrıntılı biçimde gerekçelendirilmesi yönüne gidileceği duyurulmuşsa da, birçok aykırılık, usulsüzlük ve uyumsuzluk içeren başvuruların yine, ayrıntılı olmayan gerekçelerle reddedileceği vurgulanmıştır.

12.1.2. AİHS'nin 28. ve AİHM İctüzüğü'nün 53. maddeleri uyarınca, üç yargıçlı **Komite** (*Committee*) (Komite) tarafından incelenen başvurularda, bu Komite, kabul edilemezlik kararı verebilir. Komite, kabul edilemezlik kararı vermezse, başvuru, yedi yargıçlı Daireye gönderilir veya başvuru, AİHM'nin **yerleşik içtihatları** (*well-established case-law*) ışığında sonuçlandırılabilir. Komite tarafından esasa ilişkin karar (*judgment*) verilir. Bu karar kendiliğinden **nihai / kesin** (*final*) niteliktedir.

Komitenin kabul edilemezlik kararı, tek yargıcın verdiği kabul edilemezlik kararında olduğu gibi, ayrıntılı gerekçe içermeyen bir yazıyla / mektupla başvurucuya bildirilebilir.

12.1.3. Yedi yargıçlı Daire (*Chamber*) (Daire) önüne gelen başvurunun kabul edilebilirliğine / edilemezliğine ve esasına ilişkin her kararı Daire alabilir. Dairenin, kabul edilebilir bulunduğu başvurularda, esas hakkındaki karardan önce, başvurunun kabul edilebilirliğine ilişkin kararını açıklaması, uygulamada nadiren görülür.

Dairenin kabul edilebilirliğine ilişkin kararı kısmi olabilir. Örneğin, Daire, bazı konuları kabul edilemez bularak, incelemesinin dışında tutabilir ve geriye kalan diğer konuları incelemeye devam edebilir.

12.1.4. Büyük Daire, bu bölümün 5.3. no.lu paragrafında belirtilen yollardan önüne gelen başvuruyu incelerken, başvurunun kabul edilemezliğine karar verebilir. Buna, temyiz (*referral*) yoluyla gelen ve daha önce Dairenin kabul edilebilir bulunduğu konular dahildir. Bu bağlamda hatırlatalım ki, sadece kabul edilemezlik kararları kesindir. Bu nedenle, Dairenin kabul edilemez bulunduğu konular, temyiz incelemesi sırasında Büyük Daire tarafından incelenemez⁴¹.

12.2. AİHM'nin, başvurunun esasına ilişkin kararı (*judgment* veya *judgment on the merits*):

Başvurunun esasına yani, AİHS ve ek Protokollerin güvence altına aldığı hak ve özgürlüklerin ihlal edilip edilmediğine ilişkin kararları, **Komite, Daire ve Büyük Daire** verebilir.

12.2.1. Komitenin, başvurunun esasına ilişkin karar verebilmesi, başvurunun, yerleşik içtihatlarla sonuçlandırılabilir olmasına bağlıdır (yukarıda belirtildiği gibi, bu karar kendiliğinden **nihai / kesin** niteliktedir; bkz., bu bölümün 12.1.2. no.lu paragrafı). Bunun dışında Komitenin, başvurunun esasına ilişkin karar vermesi olanaklı değildir.

---

⁴¹ Bu konuda bkz., *Al Dulimi and Montana Management Inc. v. Switzerland* (21.6.2016 – Büyük Daire kararı, prg. 78-79).

12.2.2. Daire, başvurunun esasına ilişkin her konuda karar verebilir.

Dairenin esasa ilişkin kararı kendiliğinden **nihai / kesin** nitelikte değildir; **nihai / kesin** nitelik kazanabilmesi, 3 aylık süre içinde temyiz edilmemiş veya temyiz başvurusunun Büyük Dairenin ön inceleme yapan **Kurulu** tarafından reddedilmiş olmasına bağlıdır (AİHS md. 44) (ayrıca bkz., bu bölümün 13.1.1. ve 13.1.2. no.lu paragrafları).

12.2.3. Büyük Daire, Dairenin dosyadan el çektiği (bkz. bu bölümün 5.3. no.lu paragrafı) bir başvuruyu incelerken, başvurunun esasına ilişkin her konuda karar verebilir. Buna karşılık, temyiz yoluyla önüne gelen başvuruyu inceleme yetkisi, daha önce, Dairenin kabul edilebilir bulduğu, diğer deyişle, kabul edilemez bulmadığı konularla sınırlıdır (bkz., bu bölümün, 12.1.4. no.lu paragrafı).

Büyük Dairenin esasa ilişkin kararları kendiliğinden **nihai / kesin** niteliktedir (AİHS md. 44).

12.3. AİHM'nin tazminata (*just satisfaction*; adil tatmin / tazmin) ilişkin kararı (AİHS md. 41, AİHM İçtüzüğü md. 60):

12.3.1. AİHM, ihlal kararıyla ⁴² birlikte, gerekli görürse tazminata hükmeder. Bazı durumlarda, tazminata ihlal kararıyla birlikte hükmedilmez; tarafların tazminat tutarında anlaşmalarına ⁴³ olanak tanımak için tazminat kararı ileri bir tarihe bırakılır. AİHM, bazı durumlarda ise, verdiği ihlal kararını yeterli görür ve tazminata hükmetmez.

Tazminat konusunda, AİHM İçtüzüğü'nün arkasındaki “**Adil tazmin talepleri**” (*Just satisfaction claims*) başlıklı Uygulama Yönergesi incelenmelidir.

12.3.2. Tazminat, maddi, manevi tazminat ⁴⁴ ile yargılama giderlerini kapsar. Tazminatla güdülen amaç, ihlalden önceki duruma (*restitutio in integrum*) dönülmesidir.

---

⁴² AİHM'nin, esasa ilişkin yani, ihlal kararı verebilecek oluşumları için bkz., bölüm III. prg. 12.2.

⁴³ Bu anlaşma ile “dostane çözüm” farklı kavramlardır. Birbiriyi karıştırılmamalıdır.

⁴⁴ Tüzel kişiler için manevi tazminatın dışlanmadığını gösteren AİHM kararlarından örnekler; **Comingersoll S.A. / Portugal** (6.4.2000 – Büyük Daire kararı, prg. 31-37); **Yıltaş Yıldız Turistik Tesisleri A.Ş. / Türkiye** (27.4.2006 tarihli tazminata ilişkin karar, prg. 37-38); **Georgian Labour Party / Georgia** (8.7.2008 tarihli karar, prg. 152-155 ve hüküm fıkrası prg. 6). Ayrıca bkz., **Freedom and Democracy Party (ÖZDEP) / Türkiye** (8.12.1999 tarihli Büyük Daire kararı, prg. 55-57). Bu kararda, diğerlerinden farklı olarak, manevi tazminata, partinin kapatılması nedeniyle, kurucuların ve üyelerin uğradıkları manevi zararın giderilmesi için hükmedilmiştir.

Maddi zarar, (i) uğranılan zararı (*damnum emergens*) ve (ii) beklenen kazanç kaybını (*lucrum cessans*) içerir. Maddi zararın belgelerle kanıtlanması gerekir.

12.3.3. Tazminatın ne sürede ödeneceğine ve ne kadar süre sonra, ne miktarda gecikme faizi uygulanacağına AİHM karar verir. Genellikle, “**Adil tazmin talepleri**” başlıklı Uygulama Yönergesinin 25. paragrafında belirtilen, kararın kesinleşmesinden itibaren 3 ay içinde ödemenin yapılmasına; bu süre içinde ödeme yapılmazsa, gecikme faizi ödenmesine; bu faizin de, AB Merkez Bankası’nın (Frankfurt) en düşük faizine 3 puan eklenerek hesaplanmasına ilişkin düzenlemeye uyulmaktadır.

13. AİHM kararlarına karşı başvuru yolları:

13.1. Dairenin esasa ilişkin (*judgment* formatında) kararının Büyük Daireye gönderilmesi / temyiz (*referral*) başvurusu (AİHS md. 43):

13.1.1. AİHS’nin 43. maddesinde belirtilen koşullarda, Dairenin *judgment* (bkz., dip-not 19) formatındaki kararları için temyiz başvurusunda bulunulabilir⁴⁵. Başvuru süresi, kararın verildiği tarihten itibaren 3 aydır. Bu süre içinde temyiz başvurusunda bulunulmazsa, Dairenin esasa ilişkin kararı **nihai / kesin** nitelik kazanır.

13.1.2. Temyiz başvurusunun, temyiz organı olan Büyük Daireye gönderilmesi, Büyük Dairenin beş kişilik yargıçlar Kurulunun (*Panel*), ön inceleme sonucunda gönderme kararı almasına bağlıdır. Bu Kurul, başvuru, (i) AİHS ve ek Protokollerin yorumu veya uygulamasıyla ilgili ciddi sorunlar içeriyorsa veya (ii) genel anlamda önemliyse, başvurunun Büyük Daireye gönderilmesine karar verir.

Kurulun, temyiz başvurusunu reddetmesi ile Dairenin esasa ilişkin kararı **nihai / kesin** nitelik kazanır (AİHS md. 44).

13.1.3. Kısmen veya sadece tazminat hükmüyle ilgili temyiz başvurusunda bulunulabilir.

13.1.4. Temyiz başvurusu, Büyük Daire Başkanının izniyle, Avrupa Konseyi üyesi devletlerin resmi dil(ler)inde yani, Türkçe yapılabilir (AİHM İçtüzüğü md. 34/3/d).

13.2. Yorum (*Interpretation*) istemi (AİHM İçtüzüğü md. 79):

---

⁴⁵ Komitenin *judgment* formatındaki kararları kesin olduğundan, bu kararlara karşı temyiz yoluna başvurulamayacağı hatırlatılır. Bkz., bölüm III. prg. 12.1.2.

Dairenin ve Büyük Dairenin *judgment* formatındaki kararının hüküm bölümünün (*operative provisions*) yorumu, 1 yıl içinde istenebilir.

Yorum istemi, Daire veya Büyük Daire Başkanının izniyle, Avrupa Konseyi üyesi devletlerin resmi dil(ler)inde yani, Türkçe yapılabilir (AİHM İçtüzüğü md. 34/3/d).

13.3. Yeniden yargılama yapılması (*Revision*) istemi (AİHM İçtüzüğü md. 80):

AİHM İçtüzüğü'nün 80. maddesinde belirtilen koşullar altında, Dairenin veya Büyük Dairenin *judgment* formatındaki kararından sonra 6 ay içinde yeniden yargılama yapılması istenebilir.

Yeniden yargılama yapılması istemi, Daire veya Büyük Daire Başkanının izniyle, Avrupa Konseyi üyesi devletlerin resmi dil(ler)inde yani, Türkçe yapılabilir (AİHM İçtüzüğü md. 34/3/d).

13.4. Her türlü kararda (*judgment / decision*) yer alan yanlışlıkların düzeltilmesi (*rectification of errors*) istemi (AİHM İçtüzüğü md. 81):

AİHM İçtüzüğü'nün 81. maddesi uyarınca, karar tarihinden itibaren 1 ay içinde yanlışlığın düzeltilmesi istenebilir.

* * *

IV. AİHM KARARLARININ İCRA EDİLMELERİ (*execution of judgments*) (AİHS md. 46)

1. AİHM kararlarının icra edilmelerinin denetimini düzenleyen kurallar:

AİHM kararlarının icra edilmelerinin denetimini düzenleyen kurallar, (i) 10.5.2006 tarihli ve “*CM/Del/Dec(2006)964/4.4-app4consolidated*” sayılı, **Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin, AİHM kararlarının ve dostane çözümlerin icra edilmelerinin denetimine ilişkin düzenleyici kurallar** (*Rules of the Committee of Ministers for the supervision of the execution of judgments and of the terms of friendly settlements*), (ii) 7.12.2010 tarihli, **AİHM kararlarının (*judgment* ve *decision* formatındaki) icra edilmelerinin denetimine ilişkin değişiklikleri birleştiren ve çift şeritli denetim olarak adlandırılan yeni çalışma yöntemi ile ilgili belge** (*Supervision of the execution of the judgments and decisions of the European Court of Human Rights Consolidated document – New working methods Twin-track supervision system*) ve (iii) 30.3.2017 tarihli ve “*GR-H(2016)2-final*” sayılı, **AİHM kararlarının (*judgment* formatındaki) icra edilmelerinin denetimi; Bakanlar Komitesinin**

insan hakları toplantılarında usul ve çalışma yöntemleri (*Supervision of the execution of judgments of the European Court of Human Rights: procedure and working methods for the Committee of Ministers' Human Rights meetings*) başlıklı metinlerde yer almaktadır.

Bu metinlerde yer alan düzenlemeler, “*iGuide – Committee of Ministers – Procedures and working methods – 15 February 2017*” başlıklı belgede özetlenmiştir ⁴⁶.

Bu metinlere / belgelere internette şu yol izlenerek erişilebilir:

Council of Europe > Committee of Ministers > Deputy level: Execution of judgments of the European Court of Human Rights > **Procedures and working methods**

2. AİHM'nin icra edilecek kararları:

AİHM'nin **nihai / kesin kararları**, (i) Komite'nin, kendiliğinden nihai / kesin nitelikteki kararları, (ii) nihai / kesin nitelik kazanmış Daire kararları ve (iii) Büyük Dairenin, kendiliğinden nihai / kesin nitelikteki kararlarıdır (bkz., yukarıda, bölüm III. prg. 12.2.1., 12.2.2. ve 12.2.3.).

3. AİHM kararlarının icra edilmiş sayılmaları için devletin alması gereken tedbirler:

AİHM'nin nihai / kesin kararlarının icra edilmiş sayılmaları için, ilgili devletin iki boyutta tedbir alması gerekir ⁴⁷: (i) **bireysel tedbirler** (*individual measures*), (ii) **genel tedbirler** (*general measures*).

Bireysel tedbirler, ihlalden mağdur olanları (bireyler, tüzel kişiler, gruplar vb.), ihlalden önceki duruma döndürecek nitelikteki tedbirlerdir. Bunlardan ilk akla gelen, AİHM'nin hükmettiği tazminatın ödenmesidir ⁴⁸. Bireysel tedbirler, tazminat dışında - duruma göre – örneğin, başvuruçunun sabıka kaydının

---

⁴⁶ Belirtilen metinlerin / belgelerin Türkçe çevirileri henüz yapılmamıştır.

⁴⁷ **Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) / Switzerland (No. 2)** (30.6.2009 – Büyük Daire) kararının 88-89. paragrafları, devletlerin AİHM kararlarını icra ederken dikkat edecekleri hususlara ilişkindir.

⁴⁸ Bkz., bölüm III. prg. 12.3.

silinmesi, soyadının düzeltilmesi hatta, tahliye edilmesi ⁴⁹ gibi uygulamalardan oluşur.

İç hukukta yargılanmanın yenilenmesi de bireysel tedbirlerdendir. AİHM'nin belirlediği ihlalin, iç hukukta yargılanmanın yenilenmesi yoluyla giderilmesi olanaklı ise, devletin bireysel tedbir alma yükümlülüğü, bu yoldan gidilerek yerine getirilebilir. Örneğin, iç hukukta yargılama sırasında, tanık dinlenmemesi, bilirkişi raporuna itirazın dikkate alınmaması gibi, adil yargılanma hakkıyla ilgili ihlaller, yeniden yargılama yapılarak giderilebilir. Buna karşılık, pek çok ihlal, yeniden yargılama ile giderilemez. Bu gibi durumlarda, iç hukukta yeniden yargılama ile uğraşmak gerekmez.

Genel tedbirler, devletin, benzer ihlallerin tekrarını önlemek için uygulamaya koyacağı kalıcı nitelikteki tedbirlerdir. Bu tedbirlerin alanı, idari uygulamaların değiştirilmesinden, yasaların ve anayasanın değiştirilmesine kadar varır ⁵⁰.

4. AİHM kararlarını icra etme yükümlülüğü ve güdülen amaç:

AİHS'nin 46. maddesi, AİHM'nin **nihai / kesin** nitelikteki kararlarının (*final judgments*) muhatabı olan devletler için iki uluslararası hukuk yükümlülüğü getirmiştir: **(i)** AİHM'nin nihai / kesin nitelikteki kararlarının bağlayıcılığını benimsemek ve **(ii)** bu kararları icra etmek.

AİHM'nin nihai / kesin kararlarını icra etme yükümlülüğünü yerine getirecek olan, ilgili devletin kendisidir. Başka bir icra organı yoktur.

AİHM'nin nihai / kesin kararlarının icra edilmesinde güdülen amaç, **(i)** başurucu için, ihlale son verilmesi ve ihlalden önceki duruma dönülmesi (*restitutio in integrum*) ve **(ii)** kamu için, AİHM'nin belirlediği ihlal(ler)in tekrarının önlenmesidir ⁵¹.

5. AİHM kararlarının icra edilmesini denetleyen organ:

---

⁴⁹ **Assanidze / Georgia** kararı (8.4.2004) başvurusunun en kısa zamanda tahliye edilmesini öngörmüştür. Bu karar, AİHM'nin, başvurusunun tahliyesini öngördüğü ilk karar olduğu gibi, ihlalin nasıl giderileceğini göstermesi bakımından da ilk olma özelliği taşır.

⁵⁰ Türk hukukunda insan haklarıyla ilgili ne kadar iyileştirme yapılmışsa (Anayasa değişiklikleri dahil), bunların hemen tamamının temelinde, AİHM'nin ihlal kararları yatmaktadır.

⁵¹ Bkz., bölüm IV. prg. 1.'de belirtilen, 10.5.2006 tarihli ve "CM/Del/Dec(2006)964/4.4-app4consolidated" sayılı, **Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin, AİHM kararlarının ve dostane çözümlerin icra edilmelerinin denetimine ilişkin düzenleyici kurallar** (*Rules of the Committee of Ministers for the supervision of the execution of judgments and of the terms of friendly settlements*) başlıklı belge, md. 6/b.

AİHS'nin 46. maddesine göre, AİHM'nin nihai / kesin kararlarının icra edilmesi, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından denetlenir. Uygulamada, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin denetim görevini, Bakanların delegeleri yani, Avrupa Konseyi nezdindeki Daimi Temsilciler (Büyükelçiler) yerine getirmekte; Daimi Temsilcilerden oluşan komiteye de “**Delegeler Komitesi**” denilmektedir⁵².

Delegeler Komitesinin, AİHM kararlarının icra edilmelerinin denetimi için yaptığı toplantılar kapalıdır. Bu toplantılara Delegeler, yardımcıları ve Avrupa Konseyi görevlileri dışında katılım olmaz ancak, Delegeler Komitesinin notlu-açıklamalı gündemi (*annotated agenda*) ve kararları (*decisions, interim decisions, final resolutions*) kamuya açıktır, yayımlanır⁵³.

Toplantıların kapalı olması, başvuruçunun, avukatının, hatta, ilgili STK'ların (örneğin, Baroların), Avrupa Konseyi'nin, **AİHM Kararlarını İcra Departmanı** (*Department for the execution of judgments and decisions of the Court* veya kısaca, *Execution Department* - İcra Departmanı) aracılığıyla, Delegeler Komitesi'ne bilgi ve belge sunmalarına engel oluşturmaz. Devletlerin, AİHM kararlarını icra etmekten veya gereği gibi icra etmekten kaçındıkları durumlarda, başvuruçunun tarafın, İcra Departmanına bilgi ve belge sunması yararlı olur.

Delegeler Komitesi, ilgili devletin aldığı tedbirlerle AİHM'nin nihai / kesin kararının icra edilmiş sayılmasına karar verirse (*final resolution*), denetim süreci tamamlanır ve ilgili AİHM kararının icra edilmesiyle ilgili dosya kapanır.

6. AİHM kararlarının icra edilmelerinin denetim yöntemleri:

6.1. Delegeler Komitesi, AİHM kararlarının icra edilmelerini, **(i) standart denetim** (*standart supervision*) veya **(ii) gelişmiş / güçlendirilmiş denetim** (*enhanced supervision*) yöntemleriyle denetler ve gerektiğinde, yolda şerit

---

⁵² Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin veya onun adına yetkili Delegeler Komitesinin denetimi, Avrupa Konseyine üye devletlerin topluca (*collective*) yerine getirdikleri, **Avrupa'nın ortak kamu düzenini** (*European public order*) koruma sorumluluğundan doğan bir görevdir. AİHM içtihatlarına göre, Avrupa'nın ortak kamu düzeni, insan haklarına dayanır. Bu nedenle, AİHM'nin belirlediği ihlallerin tekrarının önlenmesi için AİHM kararlarının icra edilmelerinin denetimi önem taşır.

⁵³ Bkz., dip-not 51'de belirtilen belge md. 8/2 ve 4. Ayrıca, bölüm IV. prg 1.'de belirtilen, 7.12.2010 tarihli, **AİHM kararlarının (judgment ve decision formatındaki) icra edilmelerinin denetimine ilişkin değişiklikleri birleştiren ve çift şeritli denetim olarak adlandırılan yeni çalışma yöntemi ile ilgili belge** (*Supervision of the execution of the judgments and decisions of the European Court of Human Rights Consolidated document – New working methods Twin-track supervision system*) md. 9.2.ii.

değiştirir gibi, yöntem değiştirir. Bu nedenle, bu süreç, “**çift şeritli denetim**” (*twin-track supervision*) olarak adlandırılmaktadır⁵⁴.

6.2. Her iki yöntemde, AİHM kararını icra edecek devletten 6 ay içinde “**eylem planı**” (*action plan*) sunması istenir. Eylem planı, ilgili devletin, hangi sürede, hangi bireysel ve genel tedbirleri almayı yükümlendiğini gösterir. Eylem planı uyarınca yükümlenen bireysel ve genel tedbirler alındıktan sonra, ilgili devlet tarafından “**eylem raporu**” (*action report*) sunulur^{55, 56}. Bu rapor Delegation Komitesi tarafından yeterli görülürse, AİHM kararının icra edildiği yönünde karar verilir (*final resolution*) ve denetim dosyası kapanır.

6.3. Bireysel tedbirlerden olan tazminatın ödenmesinin denetiminde ise, ayrı bir yöntem izlenir:

AİHM'nin öngördüğü tazminatın ödendiği tarih, İcra Departmanı tarafından kaydedilir ve (i) süresi içinde (bkz. yukarıda, bölüm III. prg. 12.3.3.) yapılan ödemeler ile (ii) süresinde yapılmayan ve gecikme faizi işleyen ödemeler iki ayrı liste halinde İcra Departmanının web sayfasında yayımlanır⁵⁷. Yapılan ödemenin tutarına, söz konusu ödemenin İcra Departmanı tarafından kaydedildiği tarihten itibaren 2 ay içinde başvuru tarafından itiraz edilmezse, ödeme tutarı kabul edilmiş sayılır. İtiraz olursa, İcra Departmanı bu durumu Delegation Komitesinin dikkatine getirir⁵⁸. İki aylık sürenin ne zaman sona ereceği, İcra Departmanının web sayfasında yayımlanan listelerde belirtilir.

6.4. AİHM kararlarının icra edilmelerinde ilke olarak, önce “**standart denetim**” yöntemi izlenir. Bu denetim yönteminde süreç, ilgili devlet ile İcra Departmanı

---

⁵⁴ Bkz., bölüm IV. prg. 1.'de belirtilen, 7.12.2010 tarihli, **AİHM kararlarının (judgment ve decision formatındaki) icra edilmelerinin denetimine ilişkin değişiklikleri birleştiren ve çift şeritli denetim olarak adlandırılan yeni çalışma yöntemi ile ilgili belge** (*Supervision of the execution of the judgments and decisions of the European Court of Human Rights Consolidated document – New working methods Twin-track supervision system*) md. 1.

⁵⁵ Dip-not 54'de belirtilen belge, md. 3.

⁵⁶ Türkiye, henüz icra edilememiş olan AİHM ihlal kararlarının icrası için alacağı genel tedbirleri gösteren kapsamlı bir “**eylem planı**”nı 1.3.2014 tarihli RG'de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla kabul etmiştir (<http://www.inhak.adalet.gov.tr/eylemplan.pdf>). Ancak, buradaki yükümlülüklerin yerine getirilmediği çeşitli uluslararası raporlarda belirtilmektedir (örneğin, son olarak, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri'nin 15.2.2017 tarihli memorandumunun 132. paragrafı).

⁵⁷ İcra Departmanının web sayfasında yayımlanan ödemelerin listesine erişim: Council of Europe > Human rights > Execution of judgments of the European Court of Human Rights > **Payment information > Just satisfaction paid within the deadline / Payment outside the deadline – information relating to payment or non-payment of default interest received**

⁵⁸ Yukarıda, dip-not 54'de belirtilen belge, md. 7.

arasında gerçekleşir. Devletin sunduğu “eylem raporu” yeterli ise, İcra Departmanı, denetime son verilebileceğini Delegeler Komitesine bildirir. Delegeler Komitesi de nihai kararıyla (*final resolution*) denetime son verir. Bu süreçte, Delegeler Komitesi toplantılarında, ilgili AİHM kararının bireysel ve genel boyutlarda nasıl icra edileceği görüşülmez, tartışılmaz⁵⁹.

6.5. Aşağıda belirtilen durumlarda, “**standart denetim**” yönteminden “**gelişmiş / güçlendirilmiş denetim**” yöntemine geçilebilir:

(i) İlgili devlet tarafından süresi içinde “eylem raporu”nun sunulmamış olması; (ii) sunulan “eylem planı” veya “eylem raporu” üzerinde Avrupa Konseyi üyesi devletlerden birinin, İcra Departmanı ile uyuşmazlık içinde bulunması; (iii) “eylem planı”nda öngörülen tedbirlerin süresi içinde alınmamış bulunması; (iv) AİHM’nin hükmettiği tazminatın ödendiğine ilişkin bilgi verilmemesi⁶⁰.

6.6. Aşağıda belirtilen durumlarda AİHM kararlarının icra edilmelerinin doğrudan “**gelişmiş / güçlendirilmiş denetim**” yöntemiyle denetlenmesi:

(i) İvedilikle bireysel tedbir alınmasının gerekmesi (örneğin, başvuru tahliye edilmesi); (ii) AİHM kararının “pilot karar” niteliğinde olması; (iii) AİHM veya Delegeler Komitesi tarafından belirlendiği üzere, AİHM’nin icra edilecek kararıyla, yapısal veya karmaşık bir sorunun ortaya çıkması⁶¹.

“**Gelişmiş / güçlendirilmiş denetim**” yönteminde, Delegeler Komitesi toplantılarında, bireysel ve genel boyutlarda hangi tedbirlerin alınması gerektiği görüşülür, tartışılır ve ilgili devletin “eylem planı”nda düzeltme ve değişiklikler yapması istenebilir⁶².

7. AİHM’nin, verdiği ihlal kararının nasıl icra edileceğini öngörmesi:

AİHM, verdiği ihlal kararının nasıl icra edileceğini gösterebilir⁶³. Bu nedenle, başvuru sahiplerine / avukatlarına, dolduracakları başvuru formunda, AİHM’nin

---

⁵⁹ Yukarıda, dip-not 54’de belirtilen belge, md. 4.

⁶⁰ Yukarıda, dip-not 54’de belirtilen belge, md. 6.2.ii.

⁶¹ Yukarıda, dip-not 54’de belirtilen belge, md. 2.

⁶² Yukarıda, dip-not 54’de belirtilen belge, md. 5.

⁶³ Örn., dip-not 49’da belirtilen **Assanidze / Georgia** kararı. Başka bir örnek de, AİHM’nin, zorunlu din dersi konusunda açılan **Mansur Yalçın / Türkiye** davasında verdiği ihlal kararında (2014), devletin, gecikmeksizin ve Alevi kimliğinin ortaya konulması gerekmeksizin, Alevi öğrencilerin zorunlu din dersinden muaf tutulmasını sağlayacak sistem değişikliğini gerçekleştirmesini öngörmüş olmasıdır.

vereceği kararda, ihlalin nasıl giderileceğini belirtmesini istemeleri tavsiye edilir (bkz. bölüm II. prg. 4.9.). Özellikle avukatlar, bu konuda yol gösterici olabilir.

8. AİHM kararlarının icra edilmemesinin yaptırımı:

8.1. AİHM nihai / kesin kararının icra edilmediğinden yakınılan durumlarda, AİHM, bunun doğru olup olmadığını araştıramaz zira, bu konuda yetki, AİHM'nin değil, AİHM kararlarının icrasını denetleyen Delegeler Komitesi'nindir.

8.2. AİHS'nin 46. maddesinin 4. paragrafına göre, ilgili devletin, Delegeler Komitesi tarafından uyarılmasına rağmen, AİHM'nin nihai / kesin kararının bağlayıcılığını ve dolayısıyla, icra etme yükümlülüğünü yerine getirmeyi reddetmesi durumunda, Delegeler Komitesi, Daimi Temsilcilerin sayısının 2/3 çoğunluğunun ⁶⁴ kararıyla AİHM'ye başvurarak, ilgili devletin icra yükümlülüğünü ihlal edip etmediğine karar verilmesini isteyebilir ^{65, 66}.

8.3. AİHS'nin 46. maddesinin 5. paragrafına göre, AİHM, Delegeler Komitesinin başvurusu üzerine yapacağı inceleme sonucunda, ilgili devletin, AİHM'nin nihai / kesin kararını icra etme yükümlülüğünü ihlal ettiğine karar verirse, kararını, ilgili devlet hakkında tedbir alması / yaptırım uygulaması için Delegeler Komitesine gönderir.

8.4. Devletin, AİHM'nin nihai / kesin kararını icra etme yükümlülüğünü ihlal etmesinin yaptırımı, Avrupa Konseyi üyeliğinden çıkarılmaktır ⁶⁷.

---

⁶⁴ Delegeler Komitesindeki Daimi Temsilci sayısı 47'dir. Bu sayının 2/3 çoğunluğu 31 oya denk gelir.

⁶⁵ Bu açıklama ile ilgili olarak bkz., 9.7.2015 tarihli **House of Macedonian Civilisation House and others / Greece**.

⁶⁶ Bu sürece "**Infringement Proceedings**" (kuralın çiğnenmesi ile ilgili yargılama) denilmektedir. Bkz., bölüm IV. prg. 1.'de belirtilen, 10.5.2006 tarihli ve "**CM/Del/Dec(2006)964/4.4-app4consolidated**" sayılı, **Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin, AİHM kararlarının ve dostane çözümlerin icra edilmelerinin denetimine ilişkin düzenleyici kurallar** (*Rules of the Committee of Ministers for the supervision of the execution of judgments and of the terms of friendly settlements*) başlıklı belge, md. 11. Ayrıca, yargılama süreci için bkz., AİHM İçtüzüğü md. 94-99.

⁶⁷ **Avrupa Konseyi Statüsü** (*Statute of the Council of Europe*), md. 8.